

8 SŁOWIANIE I WĘGRZY

PRZYPOMNIJ SOBIE

1. Które ludy zagrażały bałkańskim posiadłościom cesarstwa bizantyjskiego w V–VII w.?
2. Które plemiona pustoszyły obszary monarchii Karolingów?

■ POCHODZENIE SŁOWIAN

Od wielu lat toczą się spory o genezę Słowian. Obecnie większość badaczy uważa, że przodkowie tych ludów, **Prasłowianie**, posługujący się odrębnym językiem oraz tworzący odmienną kulturę, jako osobny lud uformowali się ostatecznie w V w. n.e. Zamieszkiwali wówczas tereny między Karpatami, Prypecią i Dnieprem.

Pod koniec V w. n.e. pierwsze grupy Słowian opuściły swoje dotychczasowe siedziby i rozpoczęły wielką ekspansję osadniczą. W ciągu dwóch stuleci zajęły większość terytorium Europy Środkowej oraz Wschodniej. Na południu zasiedliły Półwysep Bałkański, a na zachodzie – obszar aż po rzekę Łabę. Wydarzenia te stanowiły dalszy ciąg burzliwej epoki tworzenia i migracji plemion, czyli wielkiej wędrówki ludów. Niewielkie, ale liczne plemiona słowiańskie w trakcie swoich wędrówek początkowo zajmowały ziemie wyludnione, spustoszone przez Hunów. W pierwszych dziesięcioleciach VI w. dotarły nad Dunaj, skąd rozpoczęły grabieżcze najazdy na pograniczne prowincje cesarstwa bizantyjskiego. Władcy Bizancjum starali się uczynić z agresorów sprzymierzeńców. W tym celu pozwolili im osiedlić się na atakowanych ziemiach. Jako pierwsi (w połowie VI w.) opisali Słowian autorzy bizantyjscy – głównie Jordanes oraz Prokopiusz z Cezarei. Przedstawili ich jako dzielnych, choć ubogich wojowników, którzy walczyli pieszo, bez zbroi, za pomocą tarczy i włóczni.

■ ORGANIZACJA PLEMION SŁOWIAŃSKICH

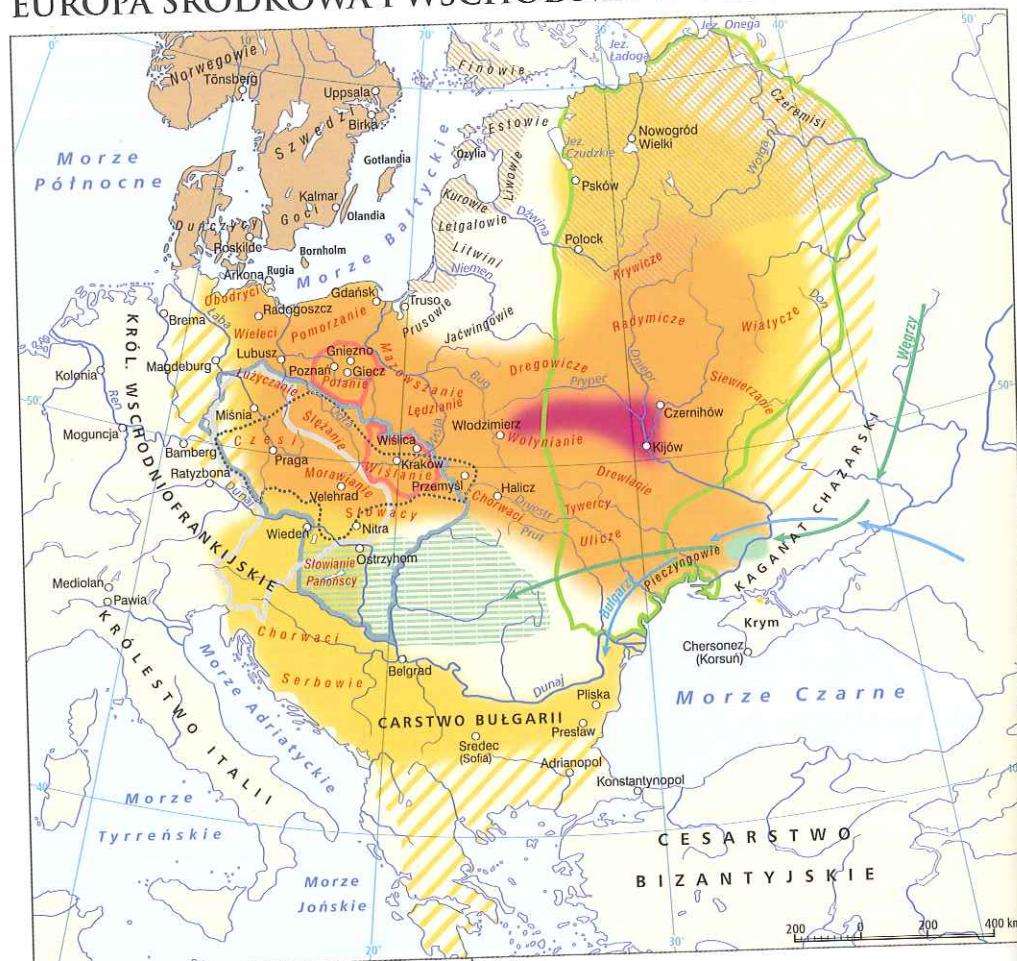
Kultura materialna pierwszych Słowian była uboga. Żyli oni w małych, nieobwarowanych osadach, zakładanych nad rzekami lub na polanach. Ośrodki te składały się zwykle z kilku domostw – przeważnie prostokątnych, drewnianych półziemianek z piecami w narożnikach. Słowianie trudnili się prymitywnym rolnictwem żarowym, polegającym na wypalaniu lasów w celu użyznienia gleby oraz pozyskania nowych pól. Gdy po kilku latach użytkowania ziemia stawała się jałowa, przenosili się w inne miejsca. Uprawiali przede wszystkim proso, rzadziej pszenicę i żyto. Zajmowali się również hodowlą trzody, którą wypasali w dębowych i bukowych lasach. Początkowo używali nielicznych metalowych narzędzi i nie znali koła garncarskiego. Z czasem dzięki podbojom oraz kontaktom z ościennymi ludami ich poziom życia wzrósł.

W różnych regionach Europy Środkowej i Wschodniej dochodziło do podziałów plemion słowiańskich. Utrwalały się odmienności w językach, obyczajach oraz kulturze materialnej. Już w pierwszym okresie wędrówki Słowian zarysował się podział na **Antów i Sklawenów**. Ci pierwsi zasiedlili Europę Wschodnią – stali się zaczątkiem grupy **Słowian wschodnich**, drudzy zaś ruszyli na zachód oraz południe – dali początek grupom **Słowian zachodnich i południowych**.

Wbrew utartym poglądom plemiona słowiańskie nie powstały jako naturalne społeczności rozrastających się rodów. Podobnie jak ludy germańskie, stanowiły raczej wspólnoty polityczne, tworzone w celu obrony ludzi, dobytku i ziemi. Początkowo o najważniejszych

plemiennych sprawach decydował wiec. Jednak w czasie kolejnych wędrówek przywództwo przejmowały pojedyncze osoby – nie tylko drogą perswazji, lecz także przy użyciu siły fizycznej. W ten sposób zaczęła kształtować się grupa możnych, spośród których na czas wojny wybierano księcia lub wojewodę.

EUROPA ŚRODKOWA I WSCHODNIA W V-X WIEKU

- pierwotne siedziby Słowian
- obszary opanowane przez Słowian do końca VI w.
- obszary opanowane przez Słowian w VII–VIII w.
- obszary częściowo zamieszkałe przez Słowian
- Normanowie
- obszary kontrolowane przez Normanów
- obszary zamieszkałe przez Węgrów od II połowy VIII w. do końca IX w.
- obszary zamieszkałe przez Węgrów na początku X w.
- migracje Bułgarów na Balkany w VI–VII w.
- migracje Węgrów
- granice państwa Samona (623–658)
- granice państwa wielkomorawskiego pod koniec IX w.
- granice państwa czeskiego w I połowie X w.
- domniemane granice państw Polan i Wiślan
- granice Księstwa Kijowskiego ok. 950 r.

? PRACA Z MAPĄ

1. Wskaż główne kierunki ekspansji plemion słowiańskich.
2. Wymień nazwy plemion słowiańskich podporządkowanych władzy księcia kijowskiego.

■ PIERWSZE PAŃSTWO SŁOWIAN

Na wczesne dzieje Słowiańszczyzny duży wpływ wywarli **Awarowie**. Był to koczowniczy lud pochodzenia tureckiego, który wtargnął do Europy w drugiej połowie VI w. i utworzył w Panonii państwo rządzone przez chana – **kaganat awarski**. Awarowie napadali na pograniczne tereny cesarstwa bizantyjskiego oraz monarchii frankijskiej. Przewagę militarną zapewniała im doskonała ciężkozbrojna jazda, używająca nieznanych wówczas w Europie strzemion. Umożliwiały one lepsze utrzymanie się w siodle, dzięki czemu jeździec mógł o wiele sprawniej prowadzić walkę. Udział w tych wyprawach brali także wojownicy słowiańscy z plemion podporządkowanych Awarom. Kaganat zapewniał

„Skarb Attyli” to nazwa nadana kosztownościom odnalezionym w XIX w. Wśród nich znajdują się liczne wyroby kultury awarskiej. Ten bogaty zbiór zawiera głównie biżuterię oraz złote naczynia. Przedstawiona na zdjęciu czasza, pochodząca ze skarbu, została ozdobiona m.in. motywem głowy zwierzęcia.

■ złote naczynie, Austria, VI w.

TEKST ŹRÓDŁOWY

WŁADZA KSIĄŻĘCA

Stworzona na początku XII w. przez Kosmasa pierwsza kronika czeska zawiera m.in. wykład o zasiedleniu obszaru Czech przez Słowian oraz ustanowieniu władzy książęcej. O wydarzeniach tych opowiada wieszczka Libusza.

Najpierw łatwo jest księcia ustanowić, lecz trudno ustanowionego usunąć, albowiem w tej chwili jest w waszej mocy, czy ustanowicie go księciem, czy nie, skoro zaś będzie ustanowiony, wy i wszystko wasze będzie w jego mocy. Na jego widok trząść się będą wasze kolana i niemy język przyłgnie do suchego podniebienia. Na jego głos z powodu zbyt wielkiego strachu odpowiecie: „Tak, panie, tak, panie”, gdy on sam swoim skinieniem, bez waszego osądzenia, tego skaże na śmierć, tego na obcięcie członków, tamtego rozkaże uwięzić, owego powiesić na szubienicy. Waszych tych, których mu się podoba, uczyni jednych

niewolnikami, innych chłopami, innych płatnikami, innych poborcami, innych oprawcami, innych wołaczami, innych kucharzami czy piekarzami albo młynarzami. Ustanowi sobie również naczelników, setników, włodarzy, robotników uprawiających winnice i role, żniwiarzy, płatnerzy, kuśnierzy i szewców. Waszych synów i córki weźmie na swoją służbę, z wołów również i koni czy klaczy, czy trzód waszych najlepsze zabierze według swego upodobania. Wszystko wasze, co jest lepszego we wsiach, na polach, na rolach, na łąkach, w winnicach, porwie i obróci na swój użytek.

Źródło: Kosmasa kronika Czechów, tłum. M. Wojciechowska, Warszawa 1968, s. 98–99.

? PRACA Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

1. Omów zagrożenia związane z wyborem księcia.
2. Uzasadnij słuszność stwierdzenia, że przytoczony fragment kroniki dotyczy ustroju patrymonialnego.

Słowianom dostęp do łupów wojennych, jednak równocześnie wymuszał na nich daniny i blokował wzrost potęgi ich niezależnych władców.

Największa wspólna wyprawa zbrojna Awarów i Słowian zakończyła się w 626 r. klęską pod murami obleganego Konstantynopola. Część plemion słowiańskich zbuntowała się wówczas przeciwko osłabionym Awarom. Przewodził im frankijski kupiec **Samo**. Utworzył on pierwsze ponadplemienne państwo słowiańskie, prawdopodobnie obejmujące tereny Moraw, Czech i Karyntii, a być może także inne ziemie. Obronił jego niezależność nie tylko przed Awarami, lecz także Frankami, których władca usiłował narzucić mu swoją zwierzchność. Samo nie stworzył jednak trwałych struktur władzy oraz administracji. Rządzone przez niego państwo pozostało luźnym zlepkiem plemion i dlatego rozpadło się po jego śmierci.

■ WIELKIE MORAWY

Duże znaczenie dla losów Słowiańszczyzny miało oddziaływanie dwóch potężnych centrów cywilizacyjnych: monarchii Karolingów oraz cesarstwa bizantyjskiego. Na przełomie VIII i IX w. cesarz Karol Wielki unicestwił kaganat awarski. Tym samym uwolnił spod jego dominacji plemiona słowiańskie, po czym zmusił część z nich, zamieszkujących Połabie, Czechy i Morawy, do płacenia trybutu. Jednak cesarstwo Karolingów niedługo potem osłabło wskutek wojen wewnętrznych oraz podziałów. Sytuację wykorzystał książę morawski **Mojmir I** (zm. ok. 846 r.), który stworzył podwaliny niezależnej monarchii patrymonialnej na ziemiach słowiańskich. Na początku IX w. powstało pierwsze stabilne państwo słowiańskie – **monarchia wielkomorawska**. Książę Mojmir sięgnął po model organizacyjny wypracowany przez Karolingów. Aparat administracyjny państwa wielkomorawskiego stanowiła drużyna książęca. Stacjonowała ona w grodach tworzących sieć wzorowaną na hrabstwach Karolingów. Do podstawowych zadań nazywanych **żupanami** naczelników poszczególnych grodów należały pobór danin i utrzymanie porządku. Grodom podlegały typowe osady wiejskie oraz **osady służebne**, których ludność zaopatrywała mieszkańców grodu w wytwarzane przez siebie przedmioty lub świadczyła im usługi.

Mimo otrzymywania regularnych danin i czerpania korzyści z funkcjonowania osad służebnych monarchia wielkomorawska nie była samowystarczalna. Utrzymanie kosztownej drużyny zbrojnej umożliwiały jedynie łupy wojenne oraz jeńcy, sprzedawani jako niewolnicy kupcom muzułmańskim. Dlatego zarówno Mojmir I, jak i jego następcy prowadzili liczne wojny. Podbili plemiona słowiańskie zamieszkujące sąsiednie ziemie (Słowację, Czechy, Śląsk, Małopolskę oraz Panonię). Ze względu na zasięg terytorialny tej ekspansji historycy nazwali monarchię Mojmira I i jego potomków **Wielkimi Morawami**.

W **831 r.** Mojmir I przyjął chrzest i zaczął tworzyć podstawy organizacji kościelnej. Ufundował na terenie swojego państwa pierwsze kamienne kościoły, sprowadził księży. Parafie wielkomorawskie podlegały jednak diecezjom niemieckim, skąd pochodziła też większość duchownych. Stwarzało to zagrożenie narzucenia państwu wielkomorawskiemu zwierzchności politycznej przez królów wschodniofrankijskich. Dlatego następcy Mojmira I dążyli do utworzenia własnej

Replika typowego wielkomorawskiego domu na terenie wczesnośredniowiecznego grodu w miejscowości Póhárisko. Na obszarze tym odkryto prawie 1500 różnych obiektów, datowanych na VI–VIII w.

■ fotografia współczesna, Czechy

provincji kościelnej, czyli arcybiskupstwa podległego bezpośrednio papieżowi. Szczególnie zabiegał o to książę **Rościław**. Jego starania nie uzyskały jednak aprobaty Stolicy Apostolskiej. W tej sytuacji zwrócił się on o pomoc do cesarza bizantyjskiego i patriarchy Konstantynopola. W **863 r.** wysłali oni na Morawy misjonarzy, braci: Konstantyna, znanego też pod zakonnym imieniem **Cyryl**, oraz **Metodego**. W trakcie swojej misji posługiwali się oni – zarówno w nauczaniu, jak i w liturgii – językiem słowiańskim. Mimo konfliktów z duchowieństwem niemieckim utworzyli arcybiskupstwo morawskie, na którego czele stanął **Metody**. Przeszło ono istnieć w **885 r.**, po śmierci misjonarza. Papież cofnął wówczas pozwolenie na wykorzystywanie języka słowiańskiego w liturgii, a książę **Świętopełk** przywrócił w niej łacinę i wypędził uczniów Metodego.

■ „Apostołowie Słowian”

Cyryl i Metodego byli Grekami. Początkowo prowadzili misję wśród Chazarów na Krymie, na Półwyspie Arabskim oraz w Bułgarii. Cesarz bizantyjski wysłał ich do państwa wielkomorawskiego, ponieważ znali język Słowian. Cyryl stworzył pierwszy alfabet słowiański, tzw. glagolicę (scs. *glagol* – ‘słowo’). W tym celu wykorzystał litery greckie, które odpowiednio zmodyfikował, tak aby odzwierciedlały fonetykę słowiańską. Następnie bracia przetłumaczyli na ten język fragmenty *Biblii* oraz teksty liturgiczne i teologiczne. Po przybyciu na Morawy posługiwali się językiem słowiańskim nie tylko w nauczaniu, lecz także w liturgii. Wywołało to sprzeciw duchowieństwa łacińskiego, jednak działalność misjonarzy zyskała poparcie papieża.

Po śmierci Cyryla Metodego, który został arcybiskupem Moraw oraz innych krajów słowiańskich, kontynuował misję samodzielnie. W Rzymie zwyciężyło wówczas przekonanie, że tylko używanie łaciny gwarantuje trwałość i jednolitość doktryny Kościoła. Dlatego po śmierci Metodego jego metropolia została zlikwidowana. Uczniowie braci znaleźli schronienie w Bułgarii i Dalmacji. W następnych wiekach obrządek słowiański przyjęto w państwach chrystianizowanych za pośrednictwem Bizancjum: w Bułgarii, Serbii oraz na Rusi. Uczniowie Cyryla i Metodego udoskonaliли alfabet słowiański. Na cześć swojego nauczyciela nazwali go cyrylicą. Cyryl i Metodego zostali uznani za świętych przez Kościół katolicki oraz prawosławny. Ze względu na wkład w chrystianizację Słowiańszczyzny nazywa się ich „apostolami Słowian”.

Płyta z Baški pochodzi z 1100 r. i jest jednym z najstarszych zabytków zapisanych chorwackim piśmem glagolickim. Treść inskrypcji dotyczy darowizny króla Chorwacji dla opata kościoła św. Łucji z wyspy Krk. Płytę znaleziono w osadzie Baška – stąd jej dzisiejsza nazwa.

■ tabliczka, Chorwacja, XI w.

? Jakie były reakcje Słowian na działalność Cyryla i Metodego?

Cyryl i Metodego w 1980 r. zostali ogłoszeni przez papieża Jana Pawła II współpatronami Europy. W ikonografii są oni przedstawiani jako biskupi greccy lub łacińscy, a ich atrybutami są krzyż, księga i kielich oraz rozwinięty zwój z alfabetem łacińskim.

■ mozaika, XX w.

Wkrótce upadło państwo wielkomorawskie. Przyczyniły się do tego spory dynastyczne oraz najazd koczowniczego plemienia Węgrów. Władzę nad częścią dawnych Wielkich Moraw przejęła dynastia **Przemysłidów**. Stolicą ich państwa była **Praga**. Przemysłidzi zjednoczyli plemiona czeskie i rozszerzyli swoje panowanie na obszar Moraw, Śląska oraz ziemie Wiślan. Jeden z pierwszych władców z tego rodu, Wacław, uznał zwierzchnictwo króla niemieckiego Henryka I i uczynił swoje państwo jego lennem.

Rotunda Najświętszej Maryi Panny i św. Katarzyny w Znojmo pochodzi z XII w. Jej wnętrze zdobią romańskie freski przedstawiające władców z dynastii Przemysłidów.

■ rotunda, Czechy, XII w.

■ BAŁKANY

Pod koniec VII w. ziemie nad dolnym Dunajem zostały najebrane przez **Bułgarów** – tureckich koczowników, na których czele stał chan Asparuch. Podporządkowali oni sobie miejscowe plemiona słowiańskie. Stworzone przez Bułgarów silne państwo w następnych stuleciach zawładnęło większością Bałkanów zamieszkałych przez Słowian. Bułgarzy prowadzili także wojny z cesarstwem bizantyjskim. W kolejnych wiekach ulegli sławizacji – przejęli od miejscowej ludności język i kulturę. Potomkowie dawnych koczowników stanowili jednak w kraju warstwę rządzącą.

W **866 r.** Bułgarzy zdecydowali się na chrzest w obrządku greckim. Misję chrystianizacyjną prowadzili wśród nich dawni uczniowie Cyryla i Metodego. Wraz z nową religią Bułgarzy przejęli zdobycze cywilizacyjne Bizancjum. Okres największej świetności państwa bułgarskiego przypada na pierwszą połowę X w. W następnych latach stopniowo traciło ono kolejne terytoria na rzecz Bizancjum, które na początku XI w. ostatecznie podbiło ten kraj.

W IX i X w. powstała **Serbia**. Serbowie, podobnie jak Bułgarzy, ulegali wpływowi kultury bizantyjskiej, przyjęli chrześcijaństwo w obrządku wschodnim oraz liturgię słowiańską. Do X w. państwo serbskie znajdowało się pod panowaniem Bułgarów, a później przeszło pod zwierzchnictwo Bizancjum. Niezależność uzyskało dopiero na przełomie XI i XII w. W XIV w., za panowania cara Duszana, stało się potęgą.

Monarchia chorwacka ukształtowała się w IX i X w. w strefie wpływów niemieckich. Chorwaci przyjęli chrzest w obrządku łacińskim, jednak ulegali także wpływowi obrządku słowiańskiego. W XI w. utracili niezależność za sprawą Węgrów.

■ RUŚ KIJOWSKA

Na przełomie IX i X w. Słowianie wschodni żyli głównie nad środkowym i górnym Dnieprem oraz górną Wołgą. Na ich ziemiach najważniejszymi ośrodkami władzy plemiennej były **Nowogród Wielki** i **Kijów**. Zjednoczenie plemion słowiańskich dokonało się dzięki Waregom, którzy określali siebie mianem *Ros* lub *Rus* (stąd prawdopodobnie nazwa „Ruś”). Przybywali oni na obszary Europy Wschodniej od VIII w. jako kupcy i wojownicy. Wędrowali, głównie szlakami rzecznyymi, aż do Morza Czarnego, rzadziej do Morza Kaspijskiego.

Chrzest Włodzimierza Wielkiego wiązał się z umową o udzieleniu pomocy wojskowej zagrożonemu Bizancjum w zamian za rękę cesarskiej siostry.

■ miniatura, Rosja, XV w.

WARTO WIEDZIEĆ

Księżna Olga

W Kijowie już kilkadziesiąt lat przed przyjęciem chrztu przez Włodzimierza Wielkiego istniała gmina chrześcijan, do której należała księżna Olga, żona Igora – następcy Ruryka. Po śmierci męża w walce z Drewlanami przejęła ona rządy w imieniu małoletniego syna, Światosława. Między 955 a 959 r. odwiedziła Konstantynopol i wzięła tam udział w rozmowach na temat chrystianizacji swojego kraju. Prawdopodobnie to właśnie wtedy przyjęła chrzest oraz imię Helena.

Działania zmierzające do chrystianizacji Rusi Kijowskiej zakończyły się wraz z objęciem władzy przez Światosława. Nie posłuchał on prośby matki, co umotywował negatywnym stanowiskiem drużyny w tej sprawie. To dlatego chrzest Olgi, uznanej później za świętą, nie spowodował nawrócenia całej Rusi.

? Jakie znaczenie dla dziejów Rusi miały dokonania św. Olgi?

Św. Olga Kijowska jako regentka małoletniego syna prowadziła bardzo intensywną politykę wewnętrzną. Wielka księżna wprowadziła na Rusi m.in. podatki, prawo sądowe oraz uregulowała kwestię daniny.

■ obraz, Rosja, XIX w.

Handlowali z arabskim Wschodem i Bizancjum. Pożądane towary najczęściej kupowali od plemion słowiańskich, zdobywali poprzez rabunki lub wymuszali. Z czasem przejęli władzę polityczną na Rusi. Waregowie organizowali się w większe grupy i tworzyli załazki państw lub zaciągali się na służbę u słowiańskich książąt. Jeden z wareskich wodzów, **Ruryk** (zm. 879 r.), objął rządy w Nowogrodzie Wielkim. Jego następcą został małoletni **Igor** (Ingwar). Opiekujący się nim **Oleg** (Helgu) skonsolidował władzę i opanował inne grody plemienne. W 882 r. zajął również Kijów, który stał się ośrodkiem stołecznym (stąd nazwa „Ruś Kijowska”).

Książęta ruscy prowadzili liczne wojny z Chazarami oraz Bułgarami kamskimi, ale zasadnicze znaczenie miały dla nich stosunki z Bizancjum. Władcy Konstantynopola starali się nie dopuścić do najazdu Rusów na swoje terytoria i skierować ich ataki na inne państwa. W 972 r. władzę w Nowogrodzie Wielkim przejął **Włodzimierz**, zwany **Wielkim**. Około 980 r. opanował on Kijów. W kolejnych latach podporządkował sobie Grody Czerwieńskie, a tym samym ustanowił zachodnią granicę Rusi Kijowskiej. W **988 r.** przyjął chrzest za pośrednictwem Bizancjum. W zamian za pomoc udzieloną cesarzowi Bazylemu II w wojnie domowej oraz stłumieniu buntów w Azji Mniejszej i na Krymie otrzymał za żonę jego siostrę, co było dużym wyróżnieniem. Dzięki temu małżeństwu umocnił swoją pozycję w państwie oraz na arenie międzynarodowej. Ruś Kijowska została włączona w strefę wpływów Konstantynopola.

Powieść minionych lat to najstarszy ruski latopis, czyli odpowiednik zachodnio-europejskich kronik i roczników. Jest on podstawowym źródłem poznania wczesnych dziejów Rusi Kijowskiej. Autorstwo tego dzieła przypisywano kijowskiemu mnichowi Nestorowi (stąd też inna nazwa – *Kronika Nestora*), jednak podano je w wątpliwość już pod koniec XIX w.

■ latopis, Rosja, XII w.

WŁODZIMIERZ I WIELKI

zm. 1015 r.

Wielki książę kijowski z dynastii Rurikowiczów, znakomity wódz oraz polityk. Po podziale ojcowizny otrzymał Nowogród Wielki, z którego został wypędzony przez braci Olega i Jaropełka. Szybko odzyskał jednak swoje posiadłości. Następnie zajął stołeczny Kijów oraz rozpoczął wyprawy przeciwko Bułgarom kamskim i Chazarom. W 981 r. opanował Grody Czerwieńskie. Na południowym wschodzie państwa stworzył system grodów obronnych, mających strzec niespokojnej granicy z Pieczyngami. Początkowo starał się ujednoczyć kult pogański, jednak w 988 r. przyjął w Chersonesie chrzest w obrządku wschodnim. Zawarł wówczas niezwykle korzystny

sojusz z cesarzem bizantyjskim. W zamian za pomoc militarną udzieloną władcy Konstantynopola – wysłanie sześciotysięcznej drużyny Waregów – otrzymał rękę jego siostry. Po chrzcie Włodzimierz zburzył pogańskie chramy i kazał wrzucić posąg Peruna do rzeki. Po przybyciu duchownych z Bizancjum zarządził masowy chrzest ludności w Dnieprze. Ostatnie lata życia władcy wypełniły konflikty z jego 12 synami. Książę zmarł w 1015 r. podczas wyprawy wojennej przeciwko jednemu z nich – Jarosławowi Mądrymu. Został uznany za świętego Kościoła prawosławnego oraz Kościoła greckokatolickiego.

■ POWSTANIE MONARCHII WĘGIERSKIEJ

Wspólnota etniczna **Węgrów** (Madziarów), którzy należą do grupy ludów ugrofińskich, zaczęła formować się w I tysiącleciu n.e. między środkowym Uralem, Wołgą i Jeziorem Aralskim. Opuścili oni swoje pierwotne siedziby pod naporem innych koczowniczych plemion, a następnie przemieszczali się etapami na zachód. W trakcie kilkusetletniej wędrówki ostatecznie ukształtowali swoją organizację plemienną. Na szczycie hierarchii znajdował się książę, dowodzący stałą drużyną i pospolitym ruszeniem współplemieńców.

Węgrzy nie byli typowymi koczownikami. Zakładali stałe osady, a roczny cykl prac dzielili na uprawę roli oraz wypas bydła na pastwiskach, niekiedy odległych od ich siedzib. Przede wszystkim jednak specjalizowali się w rzemiośle wojennym. Osiągnęli perfekcję w typowych dla ludów koczowniczych szybkich atakach konnych połączonych z intensywnym ostrzałem z łuków. Łupieżcze wyprawy stanowiły regularne źródło ich dochodów. W drugiej połowie IX w. oddziały węgierskie zaczęły wyprawiać się za Karpaty. Najeżdżały kraje słowiańskie oraz obszary należące do imperium Karolingów. Gdy pod koniec tego stulecia Węgrów pokonała koalicja koczowniczych plemion Pieczyngów i Bułgarów, wraz z rodzinami oraz dobytkiem opuścili oni swoje siedziby pomiędzy Donem a ujściem Dunaju. Pod wodzą **Arpada**, założyciela dynastii Arpadów, podbili w ciągu kilku lat Nizinę Panońską.

Najazdy Węgrów doprowadziły do znaczących zmian na mapie politycznej Słowiańszczyzny: w 906 r. rozpadło się państwo morawskie, a na części jego obszaru powstało czeskie księstwo Przemysławów. Terytorium dzisiejszej Słowacji w XI w. stało się częścią nowego królestwa węgierskiego.

Korona św. Stefana była insygnium koronacyjnym królów Węgier od XI w. do 1916 r. Jest uznawana za symbol narodowy – została przedstawiona w herbie państwa oraz na godle. Zabytek jest dziełem złotników dynastii Arpadów, a wieńczący koronę złoty krzyż został dodany do niej w późnym średniowieczu.

■ korona ze złota, Węgry, XI w.

■ Najazdy węgierskie

Między 899 a 970 r. Węgrzy zorganizowali ok. 50 dużych wypraw zbrojnych, głównie na terenach Europy Zachodniej. Mówi się nawet, że wyspecjalizowali się w najazdach – starannie przygotowywanych, poprzedzanych działaniami zwiadowczymi i dyplomatycznymi. Często działali jako wynajęci sojusznicy władców, którzy kierowali ich agresją przeciwko swoim wrogom. Cel węgierskich wypraw stanowiło nie tylko zdobycie łupów, lecz także wymuszenie regularnych danin. Wielu władców europejskich płaciło je, by uniknąć pustoszenia swoich krajów.

Po wkroczeniu na obce terytorium armie węgierskie dzieliły się na mniejsze oddziały, a następnie rozpraszaly po całym kraju, aby go pustoszyć. W miarę możliwości Węgrzy starali się unikać walnych bitew, chociaż potrafili je toczyć. Ruchliwość małych węgierskich oddziałów konnych rodziła przekonanie o ich wielkiej liczbie.

Bitwa na Lechowym Polu (955 r.) była jedną z najważniejszych w dziejach średniowiecznej Europy. Krwawe starcie wojsk cesarza niemieckiego Ottona I z Węgrami zakończyło łupieżcze wyprawy węgierskie trwające od dziesięcioleci.

■ obraz, Niemcy, XIX w.

? Odszukaj w różnych źródłach informacje dotyczące przebiegu bitwy na Lechowym Polu.

Po osiedleniu się w Panonii Węgrzy coraz częściej organizowali liczne najazdy na kraje europejskie. Pustoszyli głównie Niemcy i północną Italię, ale docierali także do Francji, a nawet przekraczali Pireneje. Ich wyprawy powstrzymali dopiero władcy z dynastii saskiej – Henryk I i Otton I. Węgrzy ponieśli klęskę w bitwie na Lechowym Polu (955 r.), co pozbawiło ich źródeł dochodu – łupów wojennych oraz wymuszanych danin. W tej sytuacji węgierscy książęta zaczęli tworzyć w Panonii zręby stabilnej monarchii, gwarantującej utrzymanie im i drużynie zbrojnych. Przejęli wzorce organizacyjne państwa wielkomorawskiego – stworzyli sieć grodów oraz osad służebnych. W **974 r.** książę Gejza z dynastii Arpadów przyjął chrzest. Jego syn, **Stefan I Wielki**, w 1000 r. otrzymał zgodę cesarstwa i papieża na koronację.

ĆWICZENIA

1. Porównaj role Awarów i Protobułgarów w dziejach Słowiańszczyzny.
2. Omów genezę pierwszych państw słowiańskich.
3. Podaj polityczne i doktrynalne przyczyny wrogości niemieckiej hierarchii kościelnej wobec misji Cyryla i Metodego.
4. Odpowiedz, czy ekspansja Słowian w V–VII w. stanowiła kontynuację wielkiej wędrówki ludów. Uzasadnij swoje zdanie.
5. Przybliż okoliczności powstania monarchii węgierskiej.

DLA ZAINTERESOWANYCH

- L. Leciejewicz, *Słowianie Zachodni. Z dziejów tworzenia się średniowiecznej Europy*, Wrocław 1989.
Z. Vaňa, *Świat dawnych Słowian*, tłum. E. i J. Kaźmierczakowie, Warszawa 1985.